

Les 36 – Antwoorden

Opdracht 1: 'Lezen zonder puntjes'. Plaats puntjes, geef de uitspraak en vertaal:

הַאִם יֵשׁ לָךְ (לְךָ) דּוֹאָר אֶלֶקְטְרוֹנִי	ha'im yesh l'chá (lách) do'ar èlèqtronie?	Heeft u (m, v) e-mail?
אֲנִי חוֹשֵׁב עַל מַחְשָׁב חָדָשׁ	anie choshev al machshev chádásh	Ik denk aan een nieuwe computer
הֵיכָן [בֵּית] קָפֵה אִינְטֵרְנֵט?	hechán [bet] qáfèh intèrnèt?	Waar [is een] Internet-café?
הַמַּחְבֵּרֶת נִמְכְּרֶת	hammachbèrèt nimkèrèt	De notebook (computer) is verkocht
הַנֵּייד הַזֶּה הוּא יָקָר	hanayád hazèh hoe yáqár	Deze laptop is duur
נִייר הָסֵר בִּמְדַפְסֵת	nèyár cháser bammadpèsèt	Papier ontbreekt in de printer

Opdracht 2: De vervoeging van het werkwoord חָשַׁב {cháshav} [pa'al] Denken, van plan zijn.

Persoon	Tegenwoordige tijd	Verleden tijd	Toekomende tijd	Persoon
Ik (m)	חֹשֵׁב	חָשַׁבְתִּי	חֲשׁוּבָא	אֲנִי
Ik (v)	חֹשֶׁבֶת	חָשַׁבְתִּי	חֲשׁוּבָא	אֲנִי
Jij (m)	חֹשֵׁב	חָשַׁבְתָּ	תִּחְשַׁב	אַתָּה
Jij (v)	חֹשֶׁבֶת	חָשַׁבְתְּ	תִּחְשַׁבִי	אַתְּ
Hij	חֹשֵׁב	חָשַׁב	יִחְשַׁב	הוּא
Zij	חֹשֶׁבֶת	חָשַׁבָה	תִּחְשַׁב	הִיא
Wij (m)	חֹשְׁבִים	חָשַׁבְנוּ	נִחְשַׁב	אֲנֵנוּ
Wij (v)	חֹשְׁבוֹת	חָשַׁבְנוּ	נִחְשַׁב	אֲנֵנוּ
Jullie (m)	חֹשְׁבִים	חָשַׁבְתֶּם	תִּחְשַׁבוּ	אַתֶּם
Jullie (v)	חֹשְׁבוֹת	חָשַׁבְתֶּן	תִּחְשַׁבוּ	אַתֶּן
Zij (m)	חֹשְׁבִים	חָשַׁבוּ	יִחְשַׁבוּ	הֵם
Zij (v)	חֹשְׁבוֹת	חָשַׁבוּ	יִחְשַׁבוּ	הֵן

Gebiedende wijs: m: חֹשׁוּב ch^ashov, v: חִישׁ'בִי chish'vie, meervoud: חִישׁ'בוּ chish'voe.

Infinitief: לְחַשׁוּב lach'shov.

Les 37 – Judaïca 8 – Pèsach en Sederavond

Pèsach (פֶּסַח) of Pasen is één van de drie grote Bijbelse feesten, de שְׁלוֹשָׁה רִגְלִים, shelosha regaliem, drie 'voetfeesten' waarop de Israëlieten in het verleden naar de Tempel in Jeruzalem moesten gaan. Hierbij wordt de uittocht van de Israëlieten uit de slavernij van Egypte herdacht. In Exodus (of Shemot, zoals dit boek in de Hebreeuw-se Bijbel heet), hoofdstuk 12, stelt God dit feest in, dat een week duurt en op de 15e van de maand Nisan (maart/april) begint.

In de nacht van de uittocht moesten de Israëlieten overhaast een lam of geitje slachten en het bloed aan de deurposten smeren. Het dier werd snel boven het vuur gebraden en gegeten met het gezin of samen met de bureu. Het werd gegeten met bittere kruiden en ongezuurd (dus niet gerezen) brood, dat inderhaast werd gebakken. In Deuteronomium 16:3 wordt dit 'brood der verdrukking' of 'brood der ellende' genoemd.

Ter herinnering aan dit ongerezen brood mag men volgens de religieuze voorschriften gedurende de hele Pèsachweek geen door zuurdesem gerezen voedsel eten, maar platte ongerezen koeken, nu in de vorm van matses (מַצֵּה (v), מצות).

Er mag in huis, zelfs in het gehele gebied, geen zuurdeeg of gerezen brood (חֵמֵץ chámets) of gist aanwezig zijn (Deuteronomium 16:4). Het hele huis wordt grondig schoongemaakt, er mag nergens een kruimel brood of koek achterblijven. Paulus verwijst naar deze schoonmaak in 1 Korinthiërs 5:7. Het is gewoonte geworden om tien stukjes chamets te verstoppen door het hele huis, die de kinderen dan moeten opzoeken.

Pesach was ook een oogstfeest; daarbij past dat er een heel nieuw begin gemaakt wordt, dus geen vermenging van het oude brood/zuurdeeg met de nieuwe oogst.

Op de vooravond van Pèsach, de **sedervavond** (of seideravond, volgens de Ashkenazische uitspraak), wordt een feestelijke maaltijd gehouden. Die maaltijd herinnert aan de laatste maaltijd in Egypte, toen de Engel van de Heer de Egyptenaren strafte en voorbij ging aan de huizen van de Israëlieten, waar bloed aan de deurposten was gestreken. De maaltijd kan wel vier uur duren, vaak mogen de kinderen tussendoor even spelen of lezen.

Seder betekent 'orde' en is de term voor de (orde van de) maaltijd, die verloopt volgens vaste lijnen. *Seder* is ook, in engere zin, de naam van de schotel midden op de *sedertafel*, met de speciale ingrediënten die een symbolische betekenis hebben.

Een vaste liturgie hiervoor, הַגְדָּה שֶׁל פֶּסַח {*hagádáh shèl pèsach*}, de Vertelling van Pèsach, is in de vijfde eeuw BCE vastgesteld en telt ruim 60 pagina's. Hieruit worden liederen gezongen, teksten en gebeden gelezen en tekeningen bekeken, en het jongste kind stelt vader vier vragen:

1. Waarom eten wij anders dan alle avonden matze?
2. Waarom zitten wij anders dan alle andere avonden niet rechtop?
3. Waarom is deze avond zo anders dan alle andere avonden?
4. Waarom eten we anders dan alle andere avonden bittere kruiden?

De maaltijd volgt een vast patroon, de *seder*, en herinnert in alles naar de slavernij en de bevrijding.

Op de sederschotel liggen:

- זְרוּעַ {*z^eróa*}, een botje met een beetje vlees eraan, apart gebraden, als symbool voor het pesachlam;
- בֵּיצָה {*betsáh*}, een ei, als symbool voor de maaltijd die bij het pesachlam werd gegeten;
- מָרוֹר {*máror*}, bittere kruiden (mierikswortel of *chèrèt*, soms ook radijs), ter herinnering aan de bitterheid van het leven in Egypte;
- חֲזֵרֵת {*ch^azèrèt*}, ook een 'bitter kruid'. Het is als het jong is zoet, met zachte bladeren. Later wordt het hard en bitter. Dat maakt het heel passend als *maror*, bitter kruid: 'zoals *chazèrèt* eerst zoet is en later bitter, zo was de houding van de Egyptenaren tegenover onze vaders';
- חֲרוֹסֵת {*ch^arosèt*}, een mengsel van wijn, vruchten (bv. appels, noten, amandelen, vijgen, dadels, granaatappels) en specerijen (bv. gember, kaneel). De

kleur doet denken aan klei (חֲרָסִי, *chèrès*). Dus *charoset* verwijst er naar, dat de Israëlieten als slaven stenen moesten bakken;

- כָּרְפָס {*karpas*}, selderie of radijs, als een teken van de lente, de vruchtbaarheid en van hoop voor de toekomst. Het wordt gedoopt in zout water, een symbool voor de tranen van Israël.

Bij de sedermaaltijd liggen drie *matsot* op tafel. Elk is bedekt met een servet of ze zijn alledrie in een speciale hoes met drie vakken gedaan. De middelste *matse* wordt op een gegeven moment gebroken en van het kleinste deel wordt gegeten. Het grootste stuk is de *afikomán* (אַפִּיקוּמָן). Dat deel wordt in een servet of handdoek gewikkeld. De kinderen mogen proberen de *afikoman* weg te nemen, zonder dat degene die de maaltijd leidt dat merkt. De *afikoman* wordt aan het eind van de maaltijd gegeten. Het werd na de verwoesting van de tempel gezien als een symbolische heenwijzing naar het paaslam. (Voor die tijd was het laatste dat werd gegeten een deel van het pesachlam).

Als symbool van de verlossing drinkt iedere deelnemer tijdens de maaltijd vier bekers wijn (of druivensap), die de bevrijding uit de slavernij van Egypte en onze verlossing van de zonde uitdrukken. De vier bekers betekenen 1. 'We werden uitgeleid', 2. 'We werden gered', 3. 'We werden verlost', 4. 'We werden aangenomen' (Exodus/Shemot 6:5-7).

Een vijfde beker ('brengen') blijft onaangeroerd. Het is de beker voor de profeet Elia die komen zal, wanneer de Dag der Verlossing, met de komst van de Messias aanbreekt (vgl. Maleachi 4:5). Elia wordt gezien als aankondiger van vrede en vrijheid voor de mensen.

Uit de evangeliën blijkt, dat Jezus zich aan de Sederliturgie uit de tijd van Ezra heeft gehouden. Volgens de traditie nam Hij de middelste van de drie matses, brak deze en deelde de ene helft uit aan zijn discipelen met de uitleg, dat dit zijn lichaam was dat voor hen verbroken zou worden. De ander helft verstopte Hij als *afikoman*, die vijftig dagen later op het Shavoe'ot/Wekenfeest weer tevoorschijn kwam, als symbool van de belofte van de Vader, die bij het Pinksterfeest wordt ingelost door de uitstoring van de Heilige Geest. Daarna nam Hij de 'beker van Elia', die op de Sedertafel klaarstond, en gaf zijn discipelen daaruit te drinken met de woorden 'Dit is mijn bloed, dat voor jullie vergoten wordt'. Zo is het Avondmaal ontstaan uit de Sedermaaltijd.

Geen cent te makken

In het Nieuw Israëlitisch Weekblad van 2 november 2012 legde Bloeme Evers-Emden uit, wat deze uitdrukking met Pesach te maken heeft. De uitdrukking 'Hij heeft geen cent te makken' betekent 'hij heeft geen geld'. Deze mededeling heeft wel een heel bijzondere weg afgelegd, hij stamt uit het vooroorlogse Amsterdam, waar toen zo'n 80.000 Joden woonden, de meeste arm tot zeer arm. Hoewel het socialisme en het communisme hadden huisgehouden in de religieuze beleving van met name arme Joden (want deze stromingen beloofden nú een beter leven en niet pas in de *olam haba*, de komende wereld), hielden ze vast aan veel religieuze gewoonten. Een ervan was Pesach en het houden van seider.

Daartoe heeft men het aloude boekje, de Hagadah (de vertelling) nodig. Wie dat niet had kon er een kopen bij de vele straatventers, een op goedkoop bruinachtig papier gedrukt boekje, waar ales in stond wat in de duurdere uitgaven ook stond. De venters prezen hun koopwaar aan met de volgende roep: 'één cent de makke', en daarmee gaven ze aan dat je de *makkes* (van מַכָּה *makáh* (v) plaag, slag, ongeluk), dat zijn de plagen die de Eeuwige over de Egyptenaren liet neerdalen, voor één cent per stuk kon aanschaffen. Aangezien er volgens de traditie tien plagen waren, kostte deze Hagadah 10 cent. Het is dus best een vreemde weg die deze uitdrukking doorliep om te eindigen met 'geen cent te makke'.

Woordenschat

פָּסַח	pásach [pa'al]	Overslaan, stappen over ..., springen over ...
<i>De doodsendel sloeg de huizen met bloed aan de deurpost over. Exodus 12:23.</i>		
פֶּסַח	pèsach (m)	Pesach
חַג־הַפֶּסַח	chag hapèsach	Pesachfeest
מַצָּה	matzáh (v)	Matse, ongezuurd/ongerezen brood. מַצּוֹת matzot
חַג־הַמַּצּוֹת	chag hamatsot	Feest van de ongezuurde broden
חֻמֵץ	chámets (m)	Zuurdeeg, gerezen brood
כָּל, כָּל	kol (bw)	Al, iedere, geheel
מִכּוֹל	mikol (bw)	In alles, dan alle
שֶׁבְּכֹל	shèb ^e chol	Want in alle (she+be+kol)
כּוֹלֵו	koelo	Overall, geheel, alleen
כּוֹלָנוּ	koelánoe	Wij allen (Ook de naam van een Israëlitische politieke partij)
נִשְׁתַּנָּה	nishtannáh [nif'al]	Verschillend zijn, veranderen
שֶׁאֵר יִרְקוֹת	sh ^e ár y ^e ráqot	Diverse groenten
מִטְבֵּל	matbiel (v)	Indopen
פַּעַם	pa'am (v)	(Een) keer, maal, schrede פְּעָמַיִם tweevoud; פְּעָמַיִם meervoud
אֶפְלוֹ	^a filloe (vw)	Zelfs
יָשַׁב	yashav [pa'al]	Zitten, wonen
מְסֻבֵּין	m ^e soebien (bn)	(Aan)leunend
רַגְלֵי	règèl (v)	Voet, been רַגְלַיִם raglayiem (2v)
רַגְלֵי	règáliem (mv)	'voeten', pelgrimsfeest met voetreis, hoogtijdag

Opdracht 1: Geef de vervoeging van het werkwoord Overslaan, stappen over ..., פָּסַח {pásach} [pa'al]. Het staat niet op een website, maar lijkt veel op de gebruikelijke vervoeging.

Persoon	Tegenwoordige tijd	Verleden tijd	Toekomende tijd	Persoon
Ik (m)	פּוֹסַח pose'ach	.....	.....	אֲנִי
Ik (v)	.....	.....	.....	אֲנִי
Jij (m)	.....	.....	.....	אַתָּה
Jij (v)	פּוֹסַחַת posachat	.....	.....	אַתְּ
Hij	.....	.....	.....	הוּא
Zij	.....	.....	תִּפְסַח tifsach	הִיא
Wij (m)	.....	פָּסַחְנוּ pásachnoe	.....	אֲנַחְנוּ
Wij (v)	.....	.....	.....	אֲנַחְנוּ
Jullie (m)	.....	.....	.....	אַתֶּם
Jullie (v)	.....	.....	.....	אַתֶּן
Zij (m)	.....	.....	.....	הֵם
Zij (v)	.....	.....	.....	הֵן

Geb. wijs: m: .....,v: פִּסְחִי pis'chie, mv: ..... Infinitief: לִפְסוֹחַ of לִפְסוֹחַ lifso'ach

Opdracht 2: Bekijk en beluister het lied *Mah nishtannah*, waarin de vier vragen van het begin van de Sedermaaltijd worden gezongen. Volg de tekst (waarin de herhalingen zijn weggelaten), geef de uitspraak en de vertaling. Het is al een oud lied, er bestaan enkele tekstverschillen.

<http://www.youtube.com/watch?v=S2riTO9nHH8>, gezongen door een chazzan (voorzanger),

<http://www.youtube.com/watch?v=UWhL9SHX83c>, met instrumentale begeleiding.

<http://www.youtube.com/watch?v=xsWh4YaD3HE>, met ondertiteling en afbeeldingen.

<https://www.youtube.com/watch?v=IVqJri4rFpE>, gezongen door Boys Town Jerusalem.

- מַה נִּשְׁתַּנָּה הַלַּיְלָה .....
- הַזֶּה מְכַל הַלַּיְלוֹת? .....
- שְׂבָכַל-הַלַּיְלוֹת אָנוּ .....
- אוֹכְלִים חֲמֵץ וּמֶצֶה .....
- הַלַּיְלָה הַזֶּה כּוֹלוּ מֶצֶה? .....
- שְׂבָכַל-הַלַּיְלוֹת אָנוּ .....
- אוֹכְלִים שְׂאֵר רֵקוֹת .....
- הַלַּיְלָה הַזֶּה כּוֹלוּ מְרוֹר? .....
- שְׂבָכַל-הַלַּיְלוֹת אֵין אָנוּ .....
- מְטַבֵּילִין אֶפְלוּ פְּעַם אַחַת .....
- הַלַּיְלָה הַזֶּה שְׁתֵּי פְּעָמִים? .....
- שְׂבָכַל-הַלַּיְלוֹת אָנוּ אוֹכְלִים .....
- בֵּין יוֹשְׁבֵי־בֵּית מְסוּבֵּין .....
- הַלַּיְלָה הַזֶּה כּוֹלְנוּ מְסוּבֵּין? .....

Bronnen: www.hebrew-verbs.co.il; www.kerkenisrael.nl; www.israelendebijbel.nl; millon; NIW; Hebrew Verb Tables, Tarmon & Uval; www.rianneruiten.nl (illustraties); Israel Today Magazine juni 2010 en april 2012.

Zie ook: www.dictionnaire.co.il/judaism_holidays_passover.htm; www.youtube.com/watch?v=XBVE_HJGRmA

